

KS. PAWEŁ MAKOSA

WYBRANE UJĘCIA PEDAGOGIKI RELIGII

Od wielu już lat na świecie i w Polsce trwa dyskusja na temat istoty pedagogiki religii i jej relacji do katechetyki. Głos w tej sprawie zabierało już wielu teoretyków edukacji religijnej, ale problem wydaje się wciąż daleki od rozwiązania, tym bardziej że współcześnie edukacją religijną zajmuje się wiele dziedzin, m.in. pedagogika religii, pedagogika chrześcijańska i katechetyka¹. Niniejsza refleksja stawia sobie za cel ukazanie wybranych sposobów rozumienia pedagogiki religii i jej relacji do katechetyki. Problematyka zagadnienia obejmować więc będzie wyjaśnienie pojęcia i zarysowanie istoty pedagogiki religii, ukazanie tendencji do jej uprawiania jako pedagogiki religii w sensie ścisłym, jako pedagogiki chrześcijańskiej oraz jako katechetyki.

1. POJĘCIE PEDAGOGIKI RELIGII

Samo pojęcie „pedagogika” pochodzi od greckiego słowa παιδαγωγός, używanego na określenie „niewolnika, który zajmował się wychowaniem i kształceniem synów swego właściciela”². W 1657 r. Jan Amos Komeński przedstawił w pracy *Magna didactica* koncepcję pedagogiki jako nauki³ i choć jej rozwój nastąpił dopiero w XIX wieku, od samego początku zajmowała się wychowaniem człowieka, głównie dzieci i młodzieży.

Ks. dr PAWEŁ MAKOSA – adiunkt Katedry Katechetyki Psychologiczno-Pedagogicznej KUL; adres do korespondencji: ul. Koncertowa 15, 20-866 Lublin; e-mail: makosa@kul.lublin.pl

¹ J. Ba g r o w i c z. *Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii – katechetyka. Podobieństwa i różnice*. W: *Abyśmy podtrzymywali nadzieję*. Red. P. Tomasik. Warszawa 2005 s. 28.

² W. K l a p a. *Wybrane zagadnienia wychowania dzieci i młodzieży*. W: *Pedagogika w katechezie*. Red. M. Śnieżyński. Kraków 1998 s. 99.

³ Tamże.

Termin „pedagogika religii” jest dosłownym tłumaczeniem niemieckiego terminu „Religionspädagogik”⁴, którego jako pierwszy użył niemiecki teolog i filozof M. Reischle w rozprawie *Die Frage nach dem Wesen der Religion. Grundlegung zu einer Methodologie der Religionsphilosophie*, wydanej w 1889 r. Następnie w 1905 r. pojęcia tego użył O. Eberthardt, a w 1913 r. J. Göttler zastosował je na gruncie katolickim⁵

Samo pojawienie się pojęcia „pedagogika religii” było ściśle związane z ruchem reformującym katechetykę, który najpierw pojawił się w środowisku ewangelickim, a następnie katolickim i polegał na coraz większym czerpaniu z dorobku psychologii i pedagogiki w katechezie. Zauważając niewystarczalność samej wiedzy w religijnym wychowaniu człowieka, coraz mocniej zaczęto podkreślać aspekt wychowawczy nauczania. Postulowano, aby nie tylko nauczać prawd religijnych i moralnych, ale również wychować religijnie i moralnie⁶. Na gruncie polskim przykładami takiego ujęcia są choćby *Katechetyka* J. Boczara⁷ oraz *Pedagogika religijno-moralna* Z. Bielawskiego⁸. Funkcję pedagogiczną katechezy podkreślają także K. Krystosik⁹, J. Łapot¹⁰ i J. Dajczak¹¹

Z racji historycznych, a także z coraz bardziej interdyscyplinarnego uprawiania wielu dziedzin naukowych wynika pewien kryzys tożsamości wielu współczesnych nauk. Bardzo różnie rozumiany jest także status epistemologiczny i przedmiot pedagogiki religii. Obecnie, jako nauka, rozwija się ona szczególnie w Niemczech, Holandii, Francji, Włoszech, Wielkiej Brytanii, USA, a także w Polsce¹², choć sposoby jej uprawiania są bardzo różne.

J. Bagrowicz wskazuje na możliwość dwojakiego rozumienia pedagogiki religii. Po pierwsze, jest to „dyscyplina naukowa na pograniczu pedagogiki i teologii zajmująca się analizą potencjału edukacyjnego religii oraz teorią

⁴ C. Rogowski. *Koncepcje katechetyczne po Soborze Watykańskim II*. Lublin 1997 s. 7 przyp. red.

⁵ Zob. B. Milerski. *Pedagogika religii*. W: *Religia. Encyklopedia PWN*. T. 8. Red. T. Gadacz, B. Milerski. Warszawa 2003 s. 51; A. Bucher. *Od katechetyki do pedagogiki religijnej*. „Keryks” 2/2004 s. 45.

⁶ P. Poręba. *Dzieje katechetyki*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. T. 3: *Wiek XIX i XX*. Cz. 2. Lublin 1977 s. 142.

⁷ J. Boczar. *Katechetyka*. Lwów 1914.

⁸ Z. Bielawski. *Pedagogika religijno-moralna*. Lwów 1934.

⁹ K. Krystosik. *Katechetyka w szkole powszechnej*. Poznań 1938.

¹⁰ J. Łapot. *Katechetyka*. Kielce 1947.

¹¹ J. Dajczak. *Katechetyka*. Warszawa 1956.

¹² Zob. Milerski, jw. s. 52-53.

i praktyką wykorzystania go w różnych środowiskach wychowawczych”¹³ W drugim ujęciu natomiast pedagogika religii jest kierunkiem „w myśli pedagogicznej, podkreślającym znaczenie religii dla całościowego wychowania człowieka”¹⁴ W drugim ujęciu chodzi przede wszystkim o refleksję nad potencjałem wychowawczym różnych religii i wyznań.

Zdaniem B. Milerskiego w latach dziewięćdziesiątych XX wieku w Polsce ujawniły się trzy główne nurty ujmowania pedagogiki religii.

Pierwszy nurt podejmuje zagadnienia edukacji religijnej w ramach katechetyki, rozumianej jako subdyscyplina teologii pastoralnej, jednocześnie czerpiącej wiele z innych nauk, w tym z pedagogiki. W tym ujęciu procesy edukacji religijnej podejmowane są „przez pryzmat problematyki katechetycznej, a więc realizacji katechetycznego mandatu Kościoła w różnych środowiskach”¹⁵

Drugi nurt podejmuje badania edukacji religijnej w kontekście pedagogiki i wychowania, konkretnych katolickich koncepcji wychowania czy psychologicznych aspektów religijności.

Trzeci nurt charakteryzuje się rozszerzeniem przedmiotu badań z katechezy i nauczania religii na szeroko pojętą edukację i socjalizację religijną. W tym ujęciu przedmiotem pedagogiki religii są problemy ogólne związane ze znaczeniem wychowania religijnego dla rozwoju człowieka.

Koncepcji na temat uprawiania pedagogiki religii jest wiele. Tutaj zostaną przybliżone jedynie wybrane z nich, które wydają się najbardziej rozpowszechnione: pedagogika religii w sensie ścisłym, pedagogika religii jako pedagogika chrześcijańska oraz pedagogika religii jako katechetyka.

2. PEDAGOGIKA RELIGII W SENSIE ŚCISŁYM

W sensie literalnym pedagogika religii jest kierunkiem w myśli pedagogicznej, podkreślającym znaczenie religii jako takiej dla całościowego wychowania człowieka¹⁶ Samo bowiem pojęcie „pedagogika religii” nie precyzuje o jaką religię chodzi. Wydaje się zatem, że w najbardziej podstawowym ujęciu pedagogikę religii należy traktować jako część pedagogiki ogólnej, bez ściślejszych związków z teologią, której przedmiotem jest element religij-

¹³ J. Ba g r o w i c z. *Pedagogika religii (religijna)*. W: *Wokół katechezy posoborowej*. Red. R. Chałupnaik, J. Kochel, J. Kostorz, W. Spyka. Opole 2004 s. 316.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ M i l e r s k i. *Pedagogika religii* s. 54.

¹⁶ Por. *Pedagogika. Leksykon PWN*. Red. B. Milerski, B. Śliwerski. Warszawa 2000 s. 158.

ny w ogólnym wychowaniu człowieka. Nie ulega bowiem wątpliwości, że „całościowo rozumiane wychowanie człowieka obejmuje także sferę religijną”¹⁷

Punktem odniesienia dla tak rozumianej pedagogiki religii, zamiast teologii, staje się religioznawstwo, a głównym założeniem jest to, że „religia jest fenomenem uniwersalnym i że przynajmniej niektóre jej postacie mogą mieć znaczenie dla kształtowania pełni człowieczeństwa”¹⁸

W. Okoń do elementarnych składników wychowania ogólnego zalicza: wychowanie umysłowe, wychowanie moralne, wychowanie religijne, wychowanie obywatelskie (społeczne), wychowanie estetyczne i wychowanie fizyczne¹⁹ Wychowanie religijne stanowi więc jeden z podstawowych elementów wychowania ogólnego. Oczywiście takie podejście zakłada uznanie religijnej wizji człowieka, dla której kluczową kwestią jest prawda o Bogu czy bóstwie. Trudno jednak mówić o pedagogice religii bez odniesienia do rzeczywistości religijnej²⁰

W personalistycznej wizji religii wychowanie religijne można rozumieć jako „zespół czynności powodujących pogłębianie się więzi łączących człowieka z Bogiem i Boga z człowiekiem. Wychowaniu religijnemu nadaje specyfiki element transcendencji, przy czym nie chodzi tu jedynie o przekaz treści religijnych czy nawet ukształtowanie w człowieku postawy zachowującej zasady religijne, ale o wychowanie dojrzałego człowieczeństwa w perspektywie nadprzyrodzoności”²¹

Rolę religii w wychowaniu człowieka postrzega się różnorodnie. Najogólniej rzecz ujmując, religia pomaga w uzyskaniu odpowiedzi na najistotniejsze, egzystencjalne pytania człowieka, pytania o sens własnego życia. Ponadto pomaga w „utrwalaniu systemu wartości oraz w identyfikacji ze wspólnotą. Może także ułatwiać integrację osobowości”²² Rolę religii w wychowaniu można także określić jako pomoc „udzielaną człowiekowi w realizacji jego człowieczeństwa, w nadaniu życiu człowieka ostatecznego sensu rozumianego na ogół jako zjednoczenie człowieka z Bogiem poprzez praktykowanie miłości bliźniego”²³

¹⁷ Bagrowicz, jw. s. 318.

¹⁸ Milerski, jw. s. 50.

¹⁹ W. Okoń. *Słownik pedagogiczny*. Warszawa 1992 s. 233.

²⁰ Por. J. Gaida. *Istota wychowania religijnego*. W: *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*. Red. R. Chałupniak, J. Kostorz. Opole 2001 s. 135.

²¹ S. Dziekoński. *Wychowanie religijne z perspektywy katolickiej*. „Roczniki Teologiczne” 52:2005 z. 6 s. 251.

²² Por. Bagrowicz, jw. s. 318-319.

²³ K. Przecławski. *Wychowanie (z punktu widzenia religii)*. W: *Encyklopedia pedagogiczna*. Red. W. Pomykało. Warszawa 1993 s. 913.

Oczywiście zaprezentowane powyżej ujęcie pedagogiki religii nie może być uprawiane w kontekście jednego Kościoła czy nawet jednej religii²⁴, lecz domaga się tworzenia międzyreligijnej, a nawet międzykulturowej pedagogiki religii²⁵. Ważnymi punktami odniesienia stają się tu również koncepcje filozoficzne, religioznawcze, psychologiczne, socjologiczne i politologiczne²⁶. W takim ujęciu pedagogika religii byłaby nauką pedagogiczną i jako taką należałoby ją uprawiać.

3. PEDAGOGIKA RELIGII JAKO PEDAGOGIKA CHRZEŚCIJAŃSKA

Pojęcie „pedagogika religii” powstało na gruncie chrześcijaństwa, a sama dyscyplina rozwija się przede wszystkim w refleksji protestanckiej i katolickiej. Z tego względu od samego początku pedagogika religii dotyczyła wychowania chrześcijańskiego i do dzisiaj ten nurt wydaje się być dominujący. Należy jednak zaznaczyć, że w ścisłym sensie pedagogika chrześcijańska dotyczy wychowania wspólnego wszystkim wyznaniom i odłamom chrześcijaństwa. Staje się zatem refleksją interkonfesyjną. Takie ujęcie zaczęło dominować w latach osiemdziesiątych XX wieku, kiedy to pedagogika religii zaczęła przybierać postać bardziej ekumeniczną. Świadczy o tym także powołanie w 1984 r. rocznika „Jahrbuch der Religionspädagogik”²⁷.

W nurcie uprawiającym pedagogikę religii jako pedagogikę chrześcijańską chodzi o szerokie ujęcie przedmiotu, który „nie powinien być zawężany ani przez wymogi nauczania religii, ani przez podejście eklezjocentryczne. Przedmiotem pedagogiki religii są wszystkie warianty procesów uczenia się i kształcenia – zreflektowane i niezreflektowane metodycznie, zinstytucjonalizowane i pozainstytucyjne, zorientowane na religię chrześcijańską i dialog między religiami”²⁸.

²⁴ M. Majewski. *Metodologia katechetyki w teorii i praktyce*. Kraków 1998 s. 69.

²⁵ Zob. *Międzyreligijna, międzykulturowa i globalna („jeden świat”) pedagogika religii*. „Keryks” 2:2003 nr 1 s. 262-267.

²⁶ Milerski. *Pedagogika religii* s. 51.

²⁷ Tamże.

²⁸ A. Reese. *Czy każdy buduje własną wieżę? „Na jakim wspólnym gruncie stoją wieże rodowe w pedagogiczno-religijnym San Gimignano?” Pytania o tożsamość przedmiotu i własną pozycję badawczą*. „Keryks” 2:2003 nr 2 s. 221.

Ujmując rzecz nieco inaczej, przedmiotem pedagogiki chrześcijańskiej jest szeroko rozumiane wychowanie chrześcijańskie (edukacja chrześcijańska). Zdaniem R. Chałupniaka wychowanie takie jest „wychowaniem przeznaczonym dla chrześcijan, dokonującym się przez chrześcijan, opartym na zasadach i wartościach wpływających z chrześcijaństwa”²⁹ Pedagogika religii rozumiana jako pedagogika chrześcijańska nie może więc poprzestać jedynie na wychowaniu naturalnym czy troszczyć się tylko o rozwój fizyczny i intelektualny, ale powinna wskazywać na życie wieczne jako na ostateczny cel ludzkiego życia³⁰ W takim ujęciu pedagogikę religii należałoby rozumieć jako naukę interdyscyplinarną, która „powinna podejmować teologiczny i pedagogiczny dyskurs naukowy. Podejścia teologiczne i pedagogiczne powinny mieć tę samą rangę metodologiczną”³¹

Zwolennicy uprawiania pedagogiki religii jako pedagogiki chrześcijańskiej postulują jej otwarcie ekumeniczne, a w praktyce edukacyjnej zastosowanie modelu konfesyjno-dialogicznego, wypracowanego przez pedagogikę ewangelicką. Model ten ma nie przekreślać identyfikacji wyznaniowej, a jednocześnie być otwarty na dialog pedagogiczny, ekumeniczny i światopoglądowy³²

²⁹ R. Chałupniak. „Wychowanie religijne” czy „wychowanie chrześcijańskie”? W: *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*. Red. R. Chałupniak, J. Kostorz. Opole 2001 s. 232.

³⁰ J. Bagrowicz. *Z teleologii edukacji religijnej młodzieży*. W: *W poszukiwaniu kształtu katechezy*. Red. B. Klaus. Tarnów 2000 s. 85. S. Kunowski twierdzi, że dzięki Soborowi Watykańskiemu II można mówić o czterech wielkich działach pedagogiki chrześcijańskiej: 1. Pedagogika religijna, mająca charakter ekumeniczny i zawierająca różne, wyznaniowe systemy wychowania. 2. Pedagogika katolicka, która składa się z różnych systemów wychowawczych powstałych w obrębie katolicyzmu, np. pedagogika benedyktyńska, franciszkańska, dominikańska itp. 3. Pedagogika chrześcijańska, zainicjowana przez Piusa XI, jako nauka o instytucjach wychowania chrześcijańskiego, jak rodzina, państwo, szkoła i Kościół. 4. Pedagogika pastoralna, która „stanowi źródło dla pedagogiki chrześcijańskiej, określające podstawowe założenia (*principia*), dotyczące ideału człowieka jako «nowego stworzenia» w Chrystusie (*esse in Christo*), wskazań ewangelicznych co do wartości i postaw życiowych” Wyjaśnia on, że „jeśli pedagogika katolicka jest opisem praktycznych systemów, kierunków i prądów wychowania, występujących historycznie lub współcześnie w społecznościach religijnych, to pedagogika chrześcijańska tworzy dział normatywny, kierujący działaniem instytucji wychowawczych. [...] pedagogika pastoralna stanowi dział koncepcyjny i dział planowania tak założeń ogólnych (pedagogika pastoralna fundamentalna), jak i ich realizacji praktycznej w warunkach współczesności (pedagogika pastoralna szczegółowa)” (S. Kunowski. *Pedagogika pastoralna w odnowie soborowej*. W: *Pedagogika pastoralna*. Red. M. Marczewski. Lublin 2003 s. 22).

³¹ Reese, jw. s. 226.

³² Por. J. Bagrowicz. *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*. Toruń 2000 s. 283-284. J. Bagrowicz wspomina również o powstawaniu konfesyjnych odmian pedagogiki religii, np. ewangelickiej czy katolickiej pedagogiki religii. Zob. t e n ż e. *Pedagogika chrze-*

4. PEDAGOGIKA RELIGII JAKO KATECHETYKA

Obecnie w niektórych środowiskach zajmujących się katechezą i szeroko pojętą edukacją religijną próbuje uprawiać się pedagogikę religii w ramach katechetyki. W odróżnieniu od poprzednich ujęć chodziłoby tu o konfesyjną wizję pedagogiki religii³³

Katechetyka jest, zdaniem E. Albericha, dyscypliną „zajmującą się katechezą w obszarze działalności duszpasterskiej Kościoła”³⁴ Według M. Majewskiego natomiast katechetyka jest „nauką teologiczno-pastoralną i antropologiczno-pedagogiczną zajmującą się przepowiadaniem słowa Bożego i wychowaniem chrześcijańskim dla rozwoju dojrzałej postawy wiary”³⁵, której przedmiot stanowi „praktyka w zakresie rozwoju wiary w kierunku jej możliwie pełnej dojrzałości”³⁶

Praktyka katechetyczna prowadzona jest zawsze przez konkretną wspólnotę Kościoła, a więc chodzi tu o konfesyjną wizję edukacji religijnej. W takim ujęciu pedagogika religii rozumiana jest jako część teologii pastoralnej i w konsekwencji uprawia się ją w ramach Kościoła.

Wśród wielu ujęć istnieje też takie, które ujmuje pedagogikę religii jako „kierunek badań w ramach teologii i zarazem jej naukę pomocniczą będącą uzupełnieniem katechetyki i częścią teologii pastoralnej (praktycznej), wytwarzającą wiedzę stosowaną, a więc projektującą określone działania służące realizacji założonych celów, wyrażonych np. w doktrynie”³⁷

Problem relacji pedagogiki religii (pedagogiki religijnej) i katechetyki jest dyskutowany od wielu już lat i wciąż wydaje się nierozwiązany. Wiele miejsca tej kwestii poświęcił M. Majewski. Wyróżnił on m.in. następujące stanowiska w tym względzie:

1. Pedagogika religijna jest częścią katechetyki. Zwolennikiem takiego podejścia jest m.in. H. Schiling, gdyż jego zdaniem katechetyka posiada

ścijska – pedagogika religii – katechetyka s. 28. Koncepcję pedagogiki katolickiej rozwija np. A. Rynio (*Katolicka myśl pedagogiczna. Próba syntezy*. W: *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*. Red. A. Rynio. Stalowa Wola 1999 s. 415).

³³ Dyskusję na temat relacji katechezy do pedagogiki religii przedstawia: R. Chałupniak. *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-2000*. Opole 2005 s. 303-379.

³⁴ E. Alberich. *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*. Warszawa 2003 s. 11.

³⁵ M. Majewski. *Katechetyka*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 8. Lublin 2000 kol. 1021.

³⁶ Tenże. *Metodologia katechetyki* s. 13.

³⁷ Milerski. *Pedagogika religii* s. 49.

szerszy zakres zainteresowań niż pedagogika religii³⁸, choć twierdzi, że obydwie dyscypliny są częścią teologii pastoralnej. Zdaniem Schilinga tym, co decyduje o różnorodności tych nauk, jest ich przedmiot. „Pedagogika religijna zajmuje się przede wszystkim nauczaniem religii dzieci i młodzieży w środowisku szkolnym. Do katechetyki natomiast należy wypracować taką katechezę, która by rozwijała wiarę całego Kościoła: dzieci, młodzieży i dorosłych”³⁹ Przedmiot katechetyki w takim ujęciu jest szerszy niż przedmiot pedagogiki religijnej i dlatego katechetyka zajmuje pozycję dominującą.

2. Przejście katechetyki w pedagogikę religijną. Część autorów zajmująca się pedagogiką religijną twierdzi, że jest ona nowoczesną formą katechetyki. Twierdzą oni, że w przeszłości, kiedy pozycja religii i Kościoła była dużo silniejsza, uprawiano katechetykę jako teorię katechezy rozumianej jako forma pogłębiania wiary, w czasach współczesnych natomiast, ze względu na zjawiska laicyzacji i sekularyzacji, miejsce dotychczasowej katechetyki „zajęła pedagogika religijna, której zadaniem jest zapoznawać katechizowanych z religiami świata, gromadzić doświadczenie religijne i wprowadzać na drogę wiary”⁴⁰

3. Katechetyka jest częścią pedagogiki religijnej. To stanowisko umiejscawia katechetykę wewnątrz pedagogiki religijnej. Będący zwolennikiem tego stanowiska H. D. Bastian⁴¹ podważa podział na dwie odrębne dyscypliny. Jego zdaniem pedagogika religijna może z powodzeniem zajmować się jednocześnie nauczaniem religijnym i inicjacją wiary. Z tego powodu traktuje katechetykę jako część szerokiej pedagogiki religijnej.

4. Pedagogika religijna i katechetyka są pokrewnymi dyscyplinami teologicznymi. E. Feifel⁴² i C. Baudler⁴³ twierdzą, że nie należy zastanawiać się nad podporządkowaniem jednej nauki drugiej, ale uznać je za spokrewnione i wspierające się wzajemnie nauki teologiczne. Ich zdaniem „zadaniem pedagogiki religijnej jest refleksja nad działaniem Kościoła w zakresie wychowania i kształcenia, katechetyki natomiast refleksja nad pedagogicznym wymiarem zbawienia. [...] pedagogika religijna w ogóle zajmowałaby się

³⁸ H. Schiling. *Grundlagen der Religionspädagogik*. München 1970.

³⁹ Majewski. *Metodologia katechetyki* s. 66.

⁴⁰ Tamże s. 67; zob. *Handbuch der Religionspädagogik*. Bd. 1-3. Zürich 1973-1975.

⁴¹ Majewski. *Metodologia katechetyki* s. 70; zob. H. D. Bastian. *Die Stellung der Religionspädagogik im Rahmen einer theologischen Fakultät und die Möglichkeiten ihres Studiums*. „Theologia Practica” 3/1968 s. 291-301.

⁴² E. Feifel. *Religionspädagogische Realitätskontrolle*. „Katechetische Blätter” 95:1970 s. 321-242.

⁴³ G. Baudler. *Die Spannung von Religionsunterricht und Katechese*. „Katechetische Blätter” 96:1971 s. 449-461.

działaniem wychowawczym Kościoła, a katechetyka tym samym działaniem, ale skoncentrowanym na zbawieniu”⁴⁴

5. Pedagogika religijna i katechetyka jako tendencje teologiczne. Zwolennikiem tego stanowiska jest m.in. G. Stachel, który kwestionuje stwierdzenia o wzajemnych podporządkowaniach katechetyki i pedagogiki a także stanowiska ujmujące te rzeczywistości jako dwie odrębne nauki. Sam jest zdania, że między pedagogiką religijną a katechetyką nie ma istotnych różnic. W zamian należy mówić o tendencji bądź antropologicznej bądź teologicznej, gdyż „pedagogika religijna zajmuje się bardziej nauczaniem i wychowaniem religijnym, a katechetyka przepowiadaniem Słowa Bożego dla rozwoju wiary”⁴⁵

6. Utożsamianie katechetyki z pedagogiką. Propozycja ta zakłada utożsamienie obydwu rzeczywistości. Zwolennikami takiego rozwiązania są K. E. Nipkow, H. Schroer, H. Grosch oraz A. Exeler. Wymienieni autorzy stoją na stanowisku, że pojęcia „pedagogika religijna” i „katechetyka” są synonimami z podkreśleniem, że pierwszy termin jest bardziej nowoczesny. Ich zdaniem cały spór to jedynie niuanse naukowe, a nie prawdziwe różnice⁴⁶

J. Bagrowicz, opisując relacje katechetyki i pedagogiki religii, twierdzi, że „od oświecenia aż do XX w., zagadnieniami nauczania religii i wychowania religijnego zajmowała się w ramach teologii pastoralnej katechetyka”⁴⁷ Obecnie – jego zdaniem – rolę tę przejęła pedagogika religii, której przedmiotem jest „całość procesów religijnego nauczania i wychowania, formacji religijnej pojętej całościowo, ukierunkowanej na życie według zasad chrześcijańskiej religii. Pedagogika religii jest więc teorią procesu religijnego nauczania i wychowania, zorientowaną na praktykę życia chrześcijańskiego”⁴⁸ Autor ten nie traktuje jednak pedagogiki religii jako nauki pedagogicznej, ale postuluje umiejscowienie jej w ramach nauk teologicznych, stwierdzając: „Ze względu na źródła, na których się opiera, i ze względu na swój przedmiot jest nauką teologiczną”⁴⁹ Zdaniem J. Bagrowicza dzisiejsza katechetyka zajmuje się bardziej „katechezą, która jest prowadzona w środowiskach wspólnot religijnych, poza szkolnym systemem nauczania dzieci i młodzieży”⁵⁰ Ten sam autor, mówiąc o różnicach między pedagogiką chrześcijań-

⁴⁴ M a j e w s k i. *Metodologia katechetyki* s. 72.

⁴⁵ Tamże s. 73.

⁴⁶ Tamże s. 74-75.

⁴⁷ B a g r o w i c z. *Pedagogika religii* s. 317.

⁴⁸ Tamże s. 316.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ B a g r o w i c z. *Edukacja religijna współczesnej młodzieży* s. 43.

ską, pedagogiką religii i katechetyką, twierdzi, że katechetyka zajmuje się przede wszystkim głoszeniem orędzia we wspólnocie i ma charakter głównie historiozbowczy. „W pedagogice religii punktem wyjścia są bardziej ludzkie uwarunkowania edukacji religijnej, choć nie zaniedbuje ona danych z Objawienia czy nauki Kościoła. W katechetyce natomiast, choć metodycznie w konkretnej jednostce lekcyjnej dokona się wyjście od sytuacji człowieka, to jednak – w znaczeniu wagi źródła – na pierwszym miejscu będzie nim Objawienie i Magisterium Kościoła”⁵¹

E. Alberich twierdzi, że pojęcie „pedagogika religii” (*Religionspädagogik*) używane jest na określenie katechetyki głównie w krajach obszaru niemieckojęzycznego. Takie ujęcie ma stanowić efekt silnego wpływu nauk psychologicznych i pedagogicznych na katechetykę⁵²

Przytoczone wyżej ujęcia bardzo różnie prezentują relacje między pedagogiką religii a katechetyką. Czasami te dwie rzeczywistości są utożsamiane, czasami natomiast podporządkowuje się jedną rzeczywistość drugiej. G. Stachel twierdzi natomiast, że „nie jest usprawiedliwione utożsamianie pedagogiki religii z katechetyką lub umieszczanie jednej z nich jako część drugiej”⁵³

Problem wydaje się wciąż nie rozwiązany i w praktyce raczej trudno odzielić od siebie te dwie rzeczywistości. Prawdą jest, że pedagogika religijna jest niezwykle bliska katechetyce, a przez to teologii pastoralnej. Epistemologicznie należałoby ją jednak traktować jako pedagogiczną naukę pomocniczą, z której katechetyka czerpie szereg inspiracji. Katechetyka natomiast, pozostając samodzielną nauką, powinna funkcjonować w ramach określonego Kościoła, w obszarze jego działalności duszpasterskiej⁵⁴ Twierdzenie powyższe odnosi się szczególnie do polskiej rzeczywistości, w której katecheza ma charakter zdecydowanie eklezjalny, wynikający z uwarunkowań historyczno-kulturowych⁵⁵

*

Pedagogika religii jest dyscypliną sprawiającą niemałe trudności w określeniu jej tożsamości. Zaprezentowane w niniejszym artykule wybrane ujęcia

⁵¹ Tenże. *Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii – katechetyka* s. 47.

⁵² Zob. Alberich, jw. 12.

⁵³ Por. G. Stachel. *Pedagogia della religione (Religionspädagogik)*. W: *Dizionario di catechetica*. Red. J. Gevaert. Torino 1987 s. 491.

⁵⁴ Alberich, jw. s. 11.

⁵⁵ C. Rogowski. *Edukacja religijna. Założenia – uwarunkowania – perspektywy rozwoju*. Lublin 2002 s. 55.

wskazują na kilka możliwości w tym względzie. Czasami za jej przedmiot uważana jest rola religii jako takiej w ogólnym wychowaniu człowieka, czasami jest to edukacja chrześcijańska o charakterze międzywyznaniowym i ekumenicznym, a czasami wychowanie religijne prowadzone w ramach jednego wyznania. Taki pluralizm świadczy, z jednej strony, o żywotności samej pedagogiki religii, z drugiej zaś prowadzi do wielu nieporozumień. Niezwykle trudno jednak jasno określić przedmiot tej dyscypliny, a także wyznaczyć ostre granice z katechetyką. Niniejszy artykuł stanowi kolejny głos w trwającej dyskusji na ten temat, niewątpliwie jednak konieczne są dalsze badania tej problematyki.

BIBLIOGRAFIA

- Alberich E.: Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej. Warszawa 2003.
- Bagrowicz J.: Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii – katechetyka. Podobieństwa i różnice. W: *Abyśmy podtrzymywali nadzieję*. Red. P. Tomasik. Warszawa 2005 s. 28-52.
- Pedagogika religii (religijna). W: *Wokół katechezy posoborowej*. Red. R. Chałupniak, J. Kochel, J. Kostorz, W. Spyka. Opole 2004 s. 316-322.
- Z teleologii edukacji religijnej młodzieży. W: *W poszukiwaniu kształtu katechezy*. Red. B. Klaus. Tarnów 2000 s. 79-98.
- Bartholomäus W.: Pedagogika religii jako nauka. Stanowisko do dyskusji. „Keryks” 2004 nr 2 s. 139-172.
- Chałupniak R.: Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-200. Opole 2005.
- Dziekoński S.: Wychowanie religijne z perspektywy katolickiej. „Roczniki Teologiczne” 52:2005 z. 6 s. 249-262.
- Grosso G.: *Teologia dell’educazione. Origine, identità, compiti*. Roma 1991.
- Majewski M.: *Metodologia katechetyki w teorii i praktyce*. Kraków 1998.
- Milerski B.: Ewangelicka pedagogika religii. Pytanie o jej status naukowy. „Keryks” 2004 nr 2 s. 195-211.
- Pedagogika religii. W: *Religia. Encyklopedia PWN*. T. 8. Red. T. Gadacz. B. Milerski. Warszawa 2003 s. 48-58.
- Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*. Red. A. Rynio. Stalowa Wola 1999.
- Pedagogika pastoralna*. Red. M. Marczewski. Lublin 2003.
- Pedagogika w katechezie*. Red. M. Śnieżyński. Kraków 1998.
- Pedagogika. Leksykon PWN*. Red. B. Milerski, B. Śliwerski. Warszawa 2000.
- Rogowski C.: *Koncepcje katechetyczne po Soborze Watykańskim II*. Lublin: TN KUL 1997.
- *Edukacja religijna. Założenia – uwarunkowania – perspektywy rozwoju*. Lublin: TN KUL 2002.
- *Jak uprawiać pedagogikę religii?* „Keryks” 2004 nr 2 s. 231-251.

SOME APPROACHES TO THE PEDAGOGY OF RELIGION

Summary

For many years there has been an ongoing discussion among teachers and religion teachers on the essence and role of the pedagogy of religion. Despite lots of efforts and publications concerning this issue, the problem has not been finally solved. The paper is yet another opinion in this discussion, attempting to show some approaches to the pedagogy of religion. The following problems have been presented: pedagogy of religion in the strict sense, pedagogy of religion as Christian pedagogy, and pedagogy of religion as religious education. It seems that there are three most common ways to understand the pedagogy of religion. Aside to the essence of this discipline in various approaches, there have been attempts to define its epistemological status. One should hope that another opinion in the ongoing debate will make the solution of the problem in question come closer.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: pedagogika religijna, pedagogika chrześcijańska, nauczanie religii, katecheza.

Key words: religious pedagogy, christian pedagogy, religious education, catechesis.